

Møte for lukkede dører
tirsdag den 27. april 1948 kl. 9.

President: Natvig Pedersen.

Dagsorden:

Innstilling fra spesialkomiteen for industrisaker om A/S Årdal Verk (innst. S. B.).

Presidenten: Presidenten foreslår at møtet holdes for lukte dører - og anser det som bifalt.

Videre foreslår presidenten at Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet. - Det ansees som bifalt.

Etter henstilling fra Industridepartementet foreslår presidenten at følgende herrer gis adgang til møtet: Statssekretær Drogseth, Industridepartementet, byråsjef Mo, Industridepartementet, direktør Bache-Wiig, høyesterettsdommer Skau og direktørene Ihlen og Owe i styret for Årdal Verk.

Vogt: Jeg vil spørre hvorfor Industridepartementet ikke da også har foreslått at ingeniør Conradi, som er medlem av styret og av mindretallet der, blir gitt adgang til møtet.

Presidenten: Industridepartementet har henstilt at de herrer som statsråden ønsker å ha til stede, gis adgang til møtet. Jeg går ut fra at det ikke er noe annet svar å gi på det.

Statsråd Evensen: Departementet har selvfølgelig ikke noe å innvende mot at ingeniør Conradi, hvis han hadde vært i Oslo, var gitt adgang til møtet. Han er imidlertid i Årdal, og vi har ment at Conradi har hatt full anledning til å legge fram alle sine synsmåter, og da har vi ikke ansett det nødvendig å innkalle ingeniør Conradi spesielt.

Votering:

Presidentens forslag bifaltes enstemmig.

Statsråd Evensen: Jeg har forstått det slik at det har vært et ønske fra forskjellige hold at man skulle gi noen supplerende opplysninger om muligheten for å skaffe bauxitt, og de forhandlinger som ble ført om å skaffe bauxitt til Årdal, og om forhandlinger med andre selskaper om oksydleveranser, ut over det som er berørt i St.meld. nr. 13.

Jeg omtaler først spørsmålet om bauxitt. Det fremgår av Verkets arkiv at det høsten 1946 ble rettet henvendelser fra Verket til firmaer i en rekke land med anmodning om tilbud på bauxitt. Slike tilbud innkom omkring nyttår 1946/47 fra

forskjellige leverandører. Tilbudene omfattet meget forskjellige kvaliteter og prisen varierte fra ca. kr. 35.- til ca. kr. 70.- pr. tonn fob. Hertil ville altså komme frakt, assurance og lossing med gjennomsnittlig kr. 50.- pr. tonn, avhengig av skipningshavnens beliggenhet.

Innhenting av tilbudene hadde som hovedhensikt å tjene som et utgangspunkt for kalkulasjonene av egen oksydproduksjon. Bauxitt ble i kalkulasjonene oppført med kr. 80.- pr. tonn levert Årdalstangen. Kjøp av bauxitt ville under ingen omstendigheter komme på tale før oksydfabrikken var ferdig. Dette ble man tidlig i 1947 klar over måtte ta flere år.

De fleste tilbudene var fra Frankrike og Jugoslavia. Med disse land har det etter frigjøringen visstnok vært meget vanskelig å få avsluttet reelle kjøp ennå.

Jeg gir her noen opplysninger om importen av bauxitt. Den eneste forbruker av bauxitt i Norge er Norsk Aluminium Co. Årsbehovet anslåes til 30-35 tusen tonn. I 1947 ble det ifølge Statistisk Sentralbyrås oppgaver importert 28.764 tonn bauxitt fra Frankrike og Tyskland.

Leveransene fra Tyskland skyldtes oppsamlede krigslagre. Det vil antagelig ikke finne sted ytterligere leveringer derfra, da lagrene vil bli brukt til aluminiumproduksjon i Tyskland. Mot høsten 1947 kunne Naco ikke lenger få tilbud fra de franske leverandører på bauxitt p.g.a. de indre forhold. Tross stadige purringer fra selskapets side er det til dags dato ikke kommet noe positivt svar fra Frankrike. Spørsmålet tas nå opp under handelsforhandlingene med Frankrike. Prisene fra Frankrike ligger meget høyt.

Jugoslavia. Bauxitten fra dette land skal ikke høve så godt for Nacos produksjon. Leveringsmulighetene ytterst usikre. Naco hadde sluttet kontrakt om en leveranse, men levering fant ikke sted, og senere har Naco ikke fått svar på sine skriftlige henvendelser.

Ungarn. Bauxitt fra Ungarn passer for Naco, men prisene er helt prohibitive p.g.a. den lange jernbanetransport.

Grekenland. Tilbake av de europeiske leverandører blir da kun Grekenland. Her er flere bauxittgruver satt ut av drift p.g.a. borgerkrigen. Det er bare en gresk bauxittgruve som for tiden er leveringsdyktig. Den har en produksjon på 3000-5000 tonn pr. mnd. Prisen fra denne gruve er for tiden ca. 5 dollar pr. tonn fob., d.v.s. ca. 80 kroner pr. tonn levert Høyanger. Fra høsten 1947 til i dag er det gitt importlisens fra Hellas for 23.000 tonn bauxitt til en verdi av om lag 164.000 dollar. En del av partiet leveres cif., en annen del fob. Hele denne leveranse betales i dollar.

Utenfor Europa har man forskjellige bauxittgruver, bl.a. i britisk og hollandsk Guiana. Disse felter eies av amerikanerne. Prisene fra disse gruver er for tiden 7 dollar pr. tonn fob. + dollarfrakt, d.v.s. at prisen er prohibitiv. Bauxitt fra disse felter passer heller ikke så godt for Høyanger.

Om jeg trekker en konklusjon av dette avsnitt om importmuligheter for bauxitt, kan en si at Høyangers drift er som det fremgår av foranstående, meget vanskelig, idet fabrikken er helt avhengig av en enkelt gresk gruve. For Høyanger er det heldige forhold til stede at bauxitten fra nevnte gruve ikke passer godt for Bayer-prosessen, men er vel brukelig for Høyangers Pedersen-prosess. En kan derfor si at det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom den greske gruve og Høyanger. Den greske gruve er noe fattigere enn Høyanger skulle ønske.

Jeg skal så omtale spørsmålet om oksyd. Allerede høsten 1946 hadde Verkets daværende ledelse rettet henvendelse til en rekke oksydprodusenter om kjøp av oksyd for den tid man i alle fall ville være henvist til import. Nærmere kontakt ble etablert allerede fra årsskiftet med Alais Froges et Camargue, Reynolds Metals Company og Aluminium United Limited. Over nyttår 1946/47, da Verkets nuværende ledelse var tiltrådt, ble det satt størst mulig fart i forhandlingene, da Verket ikke ville kunne komme i gang med aluminiumfremstillingen til planlagt tid hvis oksydspørsmålet ikke ble løst snarest mulig. Anskaffelsen av hovedråstoffet, oksyd, var uten tvil verksledelsens viktigste og mest presserende oppgave våren 1947.

Samtidig som forhandlinger pågikk med de 3 foran nevnte produsenter, ble det også undersøkt en del andre muligheter. Det ble således forhandlet i Oslo med den administrerende direktør for British Aluminium Company i begynnelsen av mars 1947. Henvendelse var rettet til dette selskap allerede høsten 1946, uten at det var kommet noe svar. Forhandlingene viste at engelskmennene ikke hadde noen større interesse for saken, og at de fant prisforholdene for usikre til å kunne fremsette noe forslag.

Det ble videre gjort undersøkelser angående muligheten for oksydleveranser fra britisk-amerikansk sone i Tyskland, men denne tanke måtte snart oppgis, da forholdene der var meget uklare og man måtte se i øynene at det ville være ganske umulig å komme fram til et eventuelt resultat tidnok.

Det forelå muligheter for oksydleveranser fra Ungarn, men denne løsning falt bort av seg selv på grunn av den høye pris. Ungarerne forlangte \$ 186.- pr. tonn, svarende til kr. 930.- hvortil kom frakt fra Gdynia eller Trieste. Denne pris ville betydd at hele den betaling Verket kunne regnet med å få for sitt metall og mere til ville medgå bare til dekning av oksyd alene. Det ville følgelig ikke bli noe igjen til å betale aluminiumelektrolysen i Årdal. Da oksydet skulle betales i dollar, ville valutaoverskuddet samtidig bli negativt.

Under disse forhold måtte Verkets interesse konsentrere seg om de foran nevnte 3 leverandører i Frankrike, U.S.A. og Canada. Forhandlingene med franskmennene ble drevet av direktørene Owe og Efstad i Oslo, mens styrets formann, professor Bache-Wiig, som skulle til Amerika i andre

anliggender, etter anmodning av styret tok opp igjen kontakten med amerikanerne og kanadierne.

Fra Reynolds Metals Company oppnådde professor Bache-Wiig å få et kontraktforslag før han forlot Amerika i april 1947. Dette forslag var helt utilfredsstillende, såvel økonomisk som i en rekke andre henseender. Likevel sendte Verket 19. april 1947 en rekke detaljerte bemerkninger til Reynolds med anmodning til dette selskap om å se på saken på nytt. Den 24. april sendte selskapets New York-kontor Verket et foreløpig svar med meddelelse om at det sikkert ville få høre snart fra hovedkontoret. Den 2. mai repliserer Verket til New York-kontorets bemerkninger, som det hadde forstått derhen at Reynolds ville ha rett til å overta metall som ikke medgikk til betaling av oksydet, til en pris av 10 cent pr. pund, svarende til ca. kr. 1.100.-, pr. tonn aluminium. Verket ber om klar beskjed på dette punkt.

Etter den nevnte dato har Verket ikke hørt noe mer fra Reynolds i denne saken. Da det forslaget som forelå, lå langt utenfor det man kunne tenke seg å være interessert i, og da forhandlingene med andre leverandører først i mai var ført meget langt frem, var det ingen grunn til å arbeide mer med amerikanerne.

Med franskmennene ble hovedforhandlingene ført i Oslo sist i mars 1947. De franske forhandlere fremla herunder et konkret forslag. Dette forslaget var meget utilfredsstillende, enda mer enn det man kom frem til på et senere tidspunkt, men det ble ikke direkte avvist av Verket, da man ikke på det tidspunkt visste hva man kunne oppnå andre steder. Forhandlerne skiltes med den avtale at Verket skulle se nærmere på forslaget og gi svar på det så snart som på noen måte mulig.

Den 10. april sendte franskmennene Verket et brev hvor de inntrengende ber om en avgjørelse innen slutten av april. De fremhever sterkt at «forslaget utgjør et hele, som ingen del kan tas ut av». Verket oppfattet dette derhen, hvilket også falt helt i tråd med det inntrykk man fikk under forhandlingene, at det franske forslag enten måtte aksepteres som det var, eller forkastes. Allikevel sendte Verket den 19. april et brev til franskmennene, hvor det foreslo en del endringer med sikte på å gjøre forslaget noe mindre utilfredsstillende, særlig ved å redusere franskmennenes rett til kontroll og innblanding i Verkets økonomiske og tekniske affærer.

Verkets ønsker ble til en viss grad imøtekommet av franskmennene som med brev av 28. april oversendte et endret forslag. Det er dette forslag som har vært behandlet i sakens dokumenter. Franskmennene ba i det samme brev Verket gjøre sitt ytterste for å svare først i mai, da Verket ikke ville kunne regne med at de kan opprettholde sitt forslag «over that deadline.»

Den 7. mai ber Verket franskmennene om forlengelse av fristen til 1. juli 1947. Den 6. juni telegraferer franskmennene at fristen prolongeres til den 15. juni.

De utsettelsene som Verket på denne måte ba om, var nødvendige fordi det franske forslag tross alle dets mangler dog var den eneste mulighet for en *kortsiktig* ordning og Verket måtte derfor gjøre hva det kunne for å holde denne chance åpen til et endelig valg kunne treffes. Som det vil fremgå av det som er sagt, var franskmennene meget steile. Det var stadig spørsmål om «take or leave it» og de frister de satte var korte og bestemte. En viss periode visste Verket faktisk ikke om tilbudet sto ved makt eller ikke. Franskmennene lot til å være klar over at deres forslag var Verkets eneste mulighet av kortsiktig art og deres holdning var preget av dette.

Hovedpunktene i det første franske forslag var at franskmennene skulle disponere alt metall. Det skulle være deres eiendom. I realiteten kunne en bare snakke om leiesmelting. Mulighetene for å kunne nytte den nåværende konjunktur til å komme inn på de forskjellige markedet var i alt vesentlig utelukket. At Verkets fremtid dermed ble høyst usikker er innlysende.

Det ble videre stillet bestemt krav om at det skulle ytes teknisk bistand. Denne skulle etter forslag av 28. april 1947 betales med kr. 30,- pr. tonn = kr. 360.000.- pr. år uten at en kan innse at Verket hadde bruk for denne bistand. Dette var kanskje ikke det verste ved saken, men derimot den tekniske avhengighet en ville komme i. Det fremgikk klart av forhandlingene at Verket ville blitt stående under kontroll av franske ingeniører og teknikere, som faktisk skulle bli teknisk bestemmende, samtidig som de ville få et detaljert kjennskap til Verkets tekniske muligheter. Slik kontraktutkastet var formet, ville det gitt franskmennene adgang til en omfattende innblanding i Verkets helt interne forhold inklusiv regnskapene. Kontrakten ville også medført at eventuelle fordeler bedriften kunne oppnå ved rasjonalisering eller billigere drift, skulle deles likt med franskmennene. Årdal skulle ha rett til å kjøpe tilbake et bestemt kvantum av sitt eget metall, nærmere bestemt 25 pst. Det var satt opp en bestemt formel for beregning av produksjonsomkostningene, og denne prisformel ville medført at Årdal måtte betale dette metall med kr. 1.950.- pr. tonn. En pris som må kalles prohibitiv selv etter dagens priser.

Det modifiserte forslag av 28/4 1947 betyr ikke vesentlige økonomiske forbedringer; dog skulle Verket nyte godt av noe mindre enn halvparten av en eventuell stigning i den kanadiske markedspris.

Videre foreslås en ny-ordning for at Årdal skal få metall til salg:

«De kvanta som De beholder til Deres rådighet, er å betrakte som lån av oss. De gir dem tilbake til oss (i vekt og kvalitet) i løpet av de første åtte måneder etter kontraktens avslutning, tilsvarende kvanta oksyd som skaffes av Dem. For hvert tonn De beholder, krediterer De vår regning - som en garanti - med en rund sum av kr. 1000.-, uten renter. Ved tilbakebetaling av

metallet skal vi gi Dem tilbake disse kr. 1.000.- pr. tonn og videre betale produksjonsomkostningen beregnet som sagt i § 2.»

Verket kunne ikke basere sin salgsvirksomhet på lån av aluminium som skulle betales tilbake når en var sikret oksyd på annen måte.

Det foreslåtte garantibeløp for oksyd som Verket ved denne ordning eventuelt skulle komme til å låne, ville utgjort kr. 500.- pr. tonn.

Den usikkerhet for øvrig som var knyttet til denne kontrakt med kort varighet - de indre forhold i Frankrike, byggevansker i Norge o.s.v. - kunne meget lett ført til at en ved kontraktperiodens utløp hadde hverken oksyd eller oksydfabrikk, men to haller ferdige for aluminiumproduksjon. Da kunne det etter min mening vært all grunn til kritikk mot dem som hadde stelt med dette.

Etter de nå reviderte kalkyler ville det franske kontraktutkastet gi et tap på kr. 150.- pr. tonn aluminium i en hall.

Det har vært nevnt av opposisjonen mot den kanadiske kontrakt at en fikk tåle et visst tap de første årene for å kunne lage oksyd selv senere. Ja, vel. Det er et standpunkt. Tapet svarer til henimot 10 millioner kr. i 5 år + en ny kapital på omkring 30 millioner kr. for en ny oksydfabrikk. I alle tilfelle synes jeg at de som har gått inn for den franske avtalen og som nå snakker om avhengighetsforhold i samband med den kontrakt som senere ble inngått med A.U.L., er kommet i skade for å rette baker for smed.

Med Aluminium Union Limited var kontakten knyttet i november 1946. Kanadierne meddelte i et brev av 30. desember 1946 at de ikke var klar over Årdal Verk's stilling («status») og at det var nødvendig for dem å bli det før de kunne ta standpunkt til en eventuell leveranse av oksyd. Under sitt besøk i Amerika i februar-mars 1947 forhandlet som nevnt Bache-Wiig med kanadierne uten å få inntrykk av at interessen var stor.

Sist i mars måned meddelte kanadierne at eventuelle forhandlinger måtte føres gjennom Naco. Fra dette selskap mottok Verket 14. april et forslag som var ganske interessant, men som inneholdt en del lite tilfredsstillende vilkår. Den 29. april kom Mr. Davis jr., som senere har etterfulgt sin far som Aluminium Limited selskapenes president, til Oslo hvor det ble ført meget inngående drøftelser. Etter sin tilbakekomst til London sendte Mr. Davis den 9. mai telegrafisk et utførlig forslag som dannet grunnlaget for de videre underhandlinger. Den 16. mai kom Mr. Davis på anmodning av Verket igjen til Oslo, hvor Verket fremsatte forslag til en lang rekke endringer. Noen av disse ble godtatt straks, andre måtte overveies. Den 19. mai mottok Verket en skriftlig bekreftelse av møtets resultater og den 22. mai kanadiernes telegrafiske standpunkt til de siste av Verkets endringsforslag.

Den 22. mai ble Regjeringen i regjeringskonferanse orientert om alle de forhandlinger som hadde funnet sted angående kjøp av oksyd og om selskapets muligheter for egen oksydproduksjon.

Den 23. mai tok Verkets styre sitt endelige standpunkt i saken.

Den 29. mai ble spørsmålet behandlet av Verkets representantskap som besluttet å henvise saken til generalforsamlingen. Generalforsamling ble avholdt samme dag umiddelbart etter representantskapsmøtet.

Den 30. mai telegraferte Verket til kanadierne at det i prinsippet aksepterte den ordning man under forhandlingene var kommet frem til, hvoretter den endelige detaljerte kontrakt ble utarbeidet under forhandlinger i Oslo i juli 1947, og der parafert av begge parter.

Til slutt skal bare tilføyes rent generelt at det på alle avgjørende punkter under de foran refererte forhandlinger ble konferert med styrets arbeidsutvalg, resp. samtlige i Oslo tilstedeværende styremedlemmer, i den utstrekning saken ikke kunne behandles i regulært styremøte. Styrets arbeidsutvalg var nedsatt allerede høsten 1946, nettopp med dette spesielle og vanskelige forhandlingsformål for øye.

Vogt: Jeg forstår det slik at det i dette møte ikke gjelder i første rekke å ha en alminnelig debatt om Årdal-saken i sin helhet, men å få klarlagt enkelte av de punkter som er konfidentielle. Det er litt pussig, må man vel si, at man nå fra statsråden får en utførlig redegjørelse, som ikke er gitt før, men som det hadde vært god grunn til å gi i stortingsmeldingen, slik at komiteen hadde hatt anledning til å gjennomgå den mer grundig enn man kan gjøre på stående fot her. Dessuten er det til dette møte bare gitt adgang for en bestemt fraksjon av styret, som statsråden har funnet det av interesse å ha til stede.

Når det gjelder de ting som er til behandling her i dag, er selvsagt det første og det viktigste spørsmålet om forhandlingene både om bauxittleveranser og om muligheten for oksydleveranser på andre vilkår. Når det gjelder bauxittleveransene, vil jeg bare minne om at statsråden tidligere har uttalt at de var i orden. Jeg skal ikke gå inn på statsrådets forskjellige anførsler og de eksempler han kom med. Det er ikke mulig her å kontrollere de slutninger han trekker av dem. Jeg er ikke sikker på at den konklusjon han trekker, er riktig, og at det er så vanskelig som han har villet gi det utseende av, å få bauxitt fra andre land. Jeg har iallfall ikke inntrykk av at man har gjort de anstrengelser som burde gjøres for å få undersøkt disse forhold.

Når det gjelder oksydleveranser, har det vært ført forhandlinger med forskjellige bedrifter, med selskaper i Frankrike og i Canada. Når man snakker om Canada her, er det for øvrig bare et dekknavn for De forente stater. Selskapet

i Canada er jo bare et datterselskap av den amerikanske trust innenfor aluminiumindustrien, så den kamouflasjen kan man likeså godt la falle. Det har, som det ble redegjort for fra statsrådets side her, vært ført forhandlinger med franskmennene. Jeg vil i denne forbindelse gjerne få citere noe som et medlem av styret, nemlig ingeniør Conradi, har skrevet i en spesiell skrivelse til spesialkomiteen for industrisaker angående forhandlingene med franskmennene og kanadierne. Skrivelsen er et svar på den redegjørelse fra direktør Owe som er inntatt i stortingsmeldingen. Det heter i ingeniør Conradis brev blant annet:

«Direktør Owe hevder på side 6 i sitt brev at hvis Verket hadde gitt avkall på kontrakten med kanadierne, så ville man ha vært meget sårbare i interimperioden før egen oksydproduksjon kunne komme i gang, idet man da ville ha vært uten på forhånd sikrede oksydtilførsler. Min vurdering av situasjonen er, på grunnlag av de opplysninger som er blitt gitt styret, en helt annen. For bare å nevne franskmennene som Verket var i kontakt med, så må det slås fast at disse gjennom hele forhandlingsperioden og fortsatt i sommermånedene i fjor var levende interessert i å komme til en avtale med Verket, at det nettopp gikk inn for en ordning som sikret oss oksyd og at det var sannsynlig at de var villig til å slutte en avtale som dekket vårt oksydbehov inntil vår egen fabrikk var klar. (Forhandlingene ble ikke ført så langt p.g.a. styrevedtaket om å konsentrere seg om en ordning med kanadierne.»

Dette er en uttalelse fra et av styrets medlemmer. En slik samlet og skriftlig fremstilling som den statsråden her har gitt, burde ha vært forelagt for styre og representantskap, for de forskjellige instanser som ifjor skulle ta stilling til denne sak. Jeg er ikke klar over hvorvidt det har vært gjort. Man ville da hatt et mer omfattende grunnlag å bygge sin avgjørelse på.

Når det gjelder spørsmålet om oksydleveranse, vil jeg gjøre merksam på et annet punkt som ikke ble omtalt fra statsrådets side, men som var omtalt i stortingsmeldingen. Derimot er det strøket i dokument nr. 5. Jeg har også under henvisning til det og etter oppfordring fra departementet tatt det tilsvarende avsnitt bort i min innstilling, slik at den kunne offentliggjøres. I stortingsmeldingen sier Conradi i sin redegjørelse - det er på side 5, annen spalte:

«Det kan kanskje også være verdt å nevne at to anmodninger i vår» - det var skrevet i desember ifjor, det var altså ifjor vår - «fra et av styremedlemmenes side om at styrets formann under sin reise til Sambandsstatene også skulle undersøke leveringsmulighetene for oksyd fra Permanente Metals Corp., ikke ble tatt til følge. En sådan henvendelse hadde sin særlige interesse idet eieren av selskapet, Henry Kaiser, så vidt det kan bedømmes, har oppnådd uavhengighet av dem som tidligere dominerte markedet

både i aluminium- og stålbransjen. Selskapets oksydfabrikk ligger ved Gulfen og har produksjonskapasitet på 450.000 tonn i året.»

Direktør Owe svarte på det. Hans tilsvarende står i stortingsmeldingen på side 10, men er også utelatt i Dokument nr. 5:

«For å unngå misforståelser bør også nevnes at den reise som styrets formann straks etter sin tiltredelse foretok til USA, ikke ble foretatt i Årdal Verks oppdrag og ikke på Årdal Verks bekostning. Han reiste dit over i helt andre anliggender, men ofret allikevel tid og møye på en rekke undersøkelser i Årdal Verks interesse. Han skaffet seg også på eget initiativ opplysninger om Permanente Metals Corp., men disse var ikke slik at han fant nærmere kontakt hensiktsmessig, man måtte bl.a. gå ut fra at Permanente ville stille det samme krav som andre amerikanske oksydprodusenter om norsk levering av soda til USA-priser, et krav som gjorde oksydleveranser fra USA ugjennomførlige. Ingeniør Conrads anførsler på dette punkt er derfor misvisende og kan gi utenforstående et inntrykk som ikke dekker de faktiske forhold.»

Jeg hadde i min innstilling, slik som den opprinnelig var, også kommet inn på dette spørsmål. Det er, som sagt, gått ut i den innstilling som foreligger for representantene. Jeg har der pekt på at tross oppmoding fra styret har man ikke undersøkt mulighetene for levering av oksyd fra et av de firmaer som hadde frigjort seg fra og var konkurrerende med trusten, nemlig Permanente Metals Corp., Henry Kaiser. Jeg har også understreket at når styrets formann Bache-Wiig unnlot å oppta kontakt med Kaiser, var det etter direktør Owe uttalelser på grunn av opplysninger som Bache-Wiig fikk fra unevnt kilde om firmaet. Når statsråden skulle gi en så utførlig redegjørelse som den han har gitt her i dag, så burde den ikke vært forholdt komiteen mens den behandlet saken, men burde være gitt allerede der, så komiteen hadde kunnet kontrollere de forskjellige ting som der er opplyst, og da burde han jo også tatt med dette punkt og gitt en redegjørelse for det forhold.

Jeg tror det er grunn til å fastslå, også etter den redegjørelse som er gitt, at der var andre muligheter både for bauxittleleveranser og oksydleveranser, muligheter basert på at man skulle følge den forutsatte plan om utbygging av egen oksydfabrikk. Det som ble opplyst av statsråden, bekrefter i virkeligheten det som Conradi sier, nemlig at det var stor interesse fra franskmennenes side. En utnyttelse av de muligheter ville også gitt et grunnlag for en selvstendig utvikling av oksydfabrikken og en virkelig uavhengighet på det området her i landet. Det fremgår også - synes det meg - at det har vært en spesiell iver for å komme i kontakt med aluminiumtrusten, det såkalte kanadiske selskap, som jo er en del av den amerikanske trust. Den hurtighet hvormed saken i slutten av mai måned i fjor ble presset gjennom, virker i og

for seg ikke til å gi noe inntrykk av at det har vært en nøye vurdering av alle disse forhold, og anledning til slik vurdering for styret og representantskapet i denne tid. Jeg mener derfor at det på grunnlag av de opplysninger som er gitt, ikke går an å fastholde den påstand som styrets flertall og departementet bygger på, at det å slutte en kontrakt som bandt oss til ikke å bygge ut egen oksydfabrikk, var den eneste mulighet som forelå.

Blandt de ting som ellers er strøket av stortingsmeldingen, og som altså ikke er kommet med i dok. nr. 5, er også de økonomiske kalkyler for sammenligning mellom fordelene ved egen oksydfabrikk og oksydleveranser utenfra på de vilkår som kontrakten er sluttet på. Jeg vil innskyte at når man først skulle foreta disse strykninger, hadde det kanskje vært mer passende at man også hadde strøket de usmakelige insinuasjoner som i et av brevene serveres fra direktør Owe om et av styrets medlemmer, ingeniør Conradi. Når det gjelder de økonomiske vurderinger og kalkyler, er det understreket fra direktør Owe side i stortingsmeldingen, og det står også i dok. nr. 5, at det avgjørende var ikke om import av oksyd var litt gunstigere eller litt ugunstigere enn egen oksydproduksjon, men langt mere hensynet til en sikker og hensiktsmessig drift av aluminiumverket. For så vidt spilte dette ikke den rolle som man kanskje har villet tillegge det i debatten. Jeg tror det er grunn til, etter de dokumenter som foreligger, å fastholde det som er sagt, og de konklusjoner som er trukket bl.a. av ingeniør Conradi på basis av de økonomiske sammenligninger, at det ville gi både en valutamessig vesentlig bedre stilling og et driftsmessig gunstigere resultat hvis man hadde oksydfabrikk her i landet. Conradi har gjennomgått det påny i en ny skrivelse, jeg skal ikke komme nærmere inn på den for det ville være å gå i detaljer, men jeg viser til den og til den konklusjon som han der fastholder.

Det siste punkt - hvor stortingsmeldingen er blitt beskåret i dok. nr. 5 - gjelder kontraktens innhold og dens bestemmelse. Såvidt jeg har forstått, har kontrakten ikke vært forelagt representantskapet, men vi har jo etter anmodning fått den forelagt i komiteen. Den var heller ikke noe særlig utførlig omtalt i stortingsmeldingen, slik at man der ikke har måttet stryke noe av hensyn til offentliggjørelsen. Men jeg har i min innstilling måttet stryke en del punkter som omhandler bestemmelsene i kontrakten. Jeg skal referere de avsnitt vedrørende kontrakten som er gått ut av min innstilling av hensyn til at den skulle offentliggjøres. Jeg sa bl.a.:

«Leveransen er begrenset oppad til 72 000 tonn i året. Bestillingen må foretas 4 måneder før leveringsåret begynner, dvs. opp til 16 måneder på forhånd. Selv om oksydleveransen avbrytes på grunn av force majeure, kan Årdal Verk ikke kjøpe oksyd andre steder i større utstrekning enn bestilt. AUL har ingen plikt til å gi Årdal Verk tekniske informasjoner eller

assistanse..... Holder ikke oksyden mål (det er alene bestemte kjemiske krav som er formulert, dens fysikalske egenskaper er ikke omtalt i kontrakten), er leverandørens plikt begrenset til ny levering og ikke til dekning av skader forårsaket ved bruken av oksyden.»

Jeg vil særlig hefte meg ved denne siste bestemmelse.

Det fremgår av de sakkyndiges uttalelser at man vil være meget avhengig også av den fysikalske egenskap i oksyden, og at det der kan bli katastrofale følger for bedriften. Men etter kontrakten skal slike skader, om det er bedriftsskade, driftsstans eller andre ting, ikke dekkes av dem som har levert en ubrukelig oksyd, de er bare forpliktet til å levere ny oksyd. Jeg mener dette gir de videste muligheter for den amerikanske trust til, når den finner tiden beleilig, å ta strupetak på Årdal Verk, og jeg finner ingen ting i kontrakten som sier hvordan man skal kunne gardere seg mot misligholdelse ellers, hvordan man skal kunne sikre sine rettigheter. Det er et spørsmål som jeg tror det vil kunne være grunn til å gjenta i et åpent møte.

Jeg har her bare villet peke på visse ting og har innskrenket meg til de momenter som, så vidt jeg kan forstå, ønskes holdt vekk fra den åpne debatt om saken. Men det er momenter som jo danner grunnlaget for de slutninger og de utgangspunkter, kan man si, som man må møte med i den åpne debatt.

Presidenten: Etter Stortingets vedtak om behandlingsmåten av denne sak er det forutsetningen, slik som hr. Vogt har oppfattet det, at en i dette møte skulle innskrenke seg til å behandle de forhandlinger som har vært ført med utenlandske selskaper og som ikke kan eller bør behandles for åpne dører. Det har vært forutsetningen at Stortinget skulle få så fyldige opplysninger som mulig til belysning av meldingen, og at Stortingets medlemmer fikk høve til å gjøre sine merknader til disse.

Ingvaldsen: Jeg vil først uttale min tilfredshet med at selve hovedbehandlingen av denne sak skal foregå offentlig i morgen, og jeg skal forsøke å følge presidentens henstilling om bare å berøre de punkter som altså av konfidensielle grunner ikke kan behandles i morgen. Presidenten nevnte ikke uttrykkelig de økonomiske beregninger, som også er strøket i dokument nr. 5; men jeg går selvsagt ut fra at det gjelder det samme for dem.

Ingeniør Conradi, som jo, om jeg så kan si, har ledet mindretallet i styret i denne sak, har fått gjengitt en lengre økonomisk utredning i St.meld. nr. 13, hvor han sammenligner oksyd fra et Bayer-anlegg med oksyd kjøpt på kontrakt fra Aluminium Union Ltd. Denne beregning av Conradi er senere korrigerert av direktør Owe på flere punkter, og jeg må si at så vidt jeg kan forstå, er direktør Owe's korreksjoner her helt berettiget. Det gjelder spesielt ingeniør Conradis beregninger av kapitalutgiftene ved de

forskjellige alternativer. Jeg vil også tilføye at etter min oppfatning er det merkelig at en ingeniør kan begå så vidt elementære feil i en så viktig oppstilling som dette.

Med hensyn til selve saken, altså egen oksydfabrikk eller ikke, holder, som bekjent, ingeniør Conradi på at det burde vært bygd egen oksydfabrikk, og så vidt jeg forstår, holder han også på at den burde vært utført etter Pedersen-prosessen, til tross for - som det også fremgår av hans egen redegjørelse - at de forskjellige konsulenter i Årdal har konkludert med at et Bayer-anlegg ville arbeide meget billigere enn et Pedersen-anlegg. Conradi viser i det hele tatt en så vidt oppsiktsvekkende standhaftighet når det gjelder dette Pedersen-anlegg, at man ikke kan unngå å legge merke til det. Direktør Owe nevner også i sine bemerkninger at ingeniør Conradi har patentinteresser på dette felt, og jeg vil da, for å få saken så godt klarlagt som mulig, gjerne stille statsråden et direkte spørsmål: om ingeniør Conradi er direkte økonomisk interessert i en spesiell løsning av oksydspørsmålet? Da jeg gjerne vil forbeholde meg eventuelt å komme tilbake til denne sak under debatten i morgen, tillater jeg meg å spørre hr. presidenten om jeg kan fremsette dette spørsmål nå, eller om jeg må vente til det åpne møte i morgen.

Presidenten: Presidenten anser det som en fordel om representanten fremsetter dette spørsmål nå.

Ingvaldsen: Da anser jeg spørsmålet som fremsatt.

Norevik: Etter hva jeg kunne forstå av statsrådets foredrag, var det meningen at vi skal behandle råstoff-forsyningen til fabrikk i Årdal i dette møte. I grunnen skjønner jeg ikke hvorfor vi skal rive spørsmålet om råstoff-forsyningen ut fra den virkelige behandling som skal finne sted i morgen. Forsyningsspørsmålet når det gjelder oksyd og bauxitt griper så meget inn i selve behandlingen av saken at jeg finner det iallfall svært vanskelig å være med på behandlingen i morgen uten å komme inn på enkelte ting vedrørende det. Men jeg skal allikevel forsøke å se litt på det spørsmål nå.

Jeg har vært uenig i den avgjørelse som er tatt. I Årdalsaken har jeg som styremedlem hatt mitt eget standpunkt, og jeg har hevdet den linjen som, slik jeg har oppfattet det, var spesialkomiteens forutsetning for vedtaket i Årdalsaken - eller rettere sagt Nordagsaken - i 1946. Spørsmålet om eget oksydverk eller kjøpt oksyd var jo svært aktuelt. For å komme i gang med aluminiumproduksjonen, måtte man skaffe det nødvendige råstoff. Vi hadde i det materiell og de anlegg som vi overtok etter tyskerne, en fabrikk i Saudasjøen - den kjemiske avdeling for en Pedersen-prosess, og en smelteavdeling som dessverre var plasert i Årdal, men de to avdelinger som på det nærmeste var ferdigbygget begge steder,

kunne sammenlagt ha produsert det nødvendige råstoff for Årdal i første byggetrin.

Når vi i styret skulle ta stilling til oksydforsyningen for aluminiumfabrikken i den første periode, stod vi overfor et fransk og et kanadisk tilbud - i realiteten var det det. Jeg vil gjerne ha sagt i den forbindelse, siden statsråden kom så sterkt inn på det franske tilbud, at det var ikke godt, det skal jeg innrømme, og der var mange ting som jeg skulle ha ønsket hadde sett bedre ut; men vi skal merke oss at det kanadiske tilbud var heller ikke godt i første omgang. Jeg synes det er riktig å nevne det, når statsråden så sterkt har fremhevet de ting som ikke var til fordel for det franske tilbud. Det kanadiske tilbud gikk jo til å begynne med ut på at man skulle avstå det skandinaviske marked og at kontrakten skulle vare i 30 år. Men etter forhandlinger kom administrasjonen frem til det resultat som nå foreligger. Det er ikke mulig for noen i dag å si hva resultatet ville blitt av det franske tilbud, når man endelig var kommet frem til en sluttforhandling.

Når jeg har gått inn for å holde på egen oksydfabrikk og dermed også på det franske tilbudet, er det fordi jeg regner det for en stor betryggelse for en norsk aluminiumfabrikk å ha sitt eget råstoffverk. Vi har her i Norge den såkalte Pedersen-metode som gjør det mulig å bruke europeisk råstoff i oksydproduksjonen, råstoffer av simplere kvalitet enn man arbeider med etter den kjente Bayerprosess. Det ville vel ganske sikkert også være en fordel om vi kunne forsyne vår fabrikk med råstoff fra Europa. De handelspolitiske forhold taler jo i den retning, iallfall har jeg sett det slik når jeg har tatt stilling til dette. Jeg har også sett på den fordel det vil være med et eget råstoffverk i en periode hvor man kan bli avstengt. I en krigstilstand eller hvis man på grunn av spekulasjoner eller på annen måte ble avskåret fra tilførsel, kunne man arbeide med norsk råstoff, den norske labradorittstein. Jeg vil her tilføye at svenskene under hele krigen har arbeidet ved sitt oksydverk med svenske råstoffer. Det blir dyrere i fremstillingen enn når man arbeider med bauxitt, men vi blir ikke avhengige av andre, man kan skaffe varen. Det betyr meget for et land i perioder med krigstilstand eller med avskårne forbindelseslinjer. Nå vil ikke den mulighet være til stede, vi må bare stoppe.

Det er fra statsrådets side fremhevet at der var ikke mulighet for å komme frem på en annen linje, iallfall var det ikke mulig å komme til en lønnsom produksjon på annen måte enn ved kjøpt oksyd. Jeg vil gjerne se litt på den side av saken. Det er påstått i dag at det ikke er mulig å produsere til konkurrerende priser. Det er riktig at det i dag er mange unormale faktorer som spiller inn ved en oksydproduksjon i Norge. Vi har unormale frakter, som ligger atskillig over det de var før krigen, men de vil ganske sikkert komme tilbake til et lavere nivå. Forholdet er det at vi må transportere to tonn bauxitt for å få ett tonn oksyd, slik at de høye fraktutgiftene blir dobbelt så store

og føles dobbelt så tungt ved kjøp av bauxitt som ved kjøp av oksyd. Det vil ganske sikkert skje en forandring her, så hvis vi i dag betaler 50 kroner pr. tonn i transport på bauxitten og man i den nærmeste fremtid kommer ned i 30 kroner pr. tonn - og det er sannsynlig at det kan skje - så vil det utgjøre 40 kroner pr. tonn oksyd til fordel for en norsk oksydproduksjon.

Det er en annen ting som man skal være oppmerksom på, og som jeg har sett på i den forbindelse. Jeg vurderer kanskje feil - det blir det bare fremtiden som kan avgjøre. Før krigen hadde vi en årsproduksjon på ca. 600 000 tonn aluminium. Den ble under krigen økt sterkt, og den ble anslått til 2 ½ million tonn. Det gjorde at det gamle monopol som trusten hadde, brøt sammen. Før krigen var prisen på aluminium fra 2 000 til 2 600 kroner pr. tonn. Den varierte noenlunde derimellom. Etter krigen, da alle omkostninger i fremstilling av aluminium steg med ca. 100 pst. - iallfall med mellom 80 og 100 pst. - opplevde man den ting at aluminium ble solgt like ned til 1 340 kroner pr. tonn. Det hadde til følge at man kuttet ut en del av de aluminiumfabrikker som ble bygd under krigen, bygd under så dårlige økonomiske vilkår at de ikke kunne produsere til konkurransedyktige priser. I dag regner en med at verdensproduksjonen er 1 ½ million tonn. Det er grunn til å anta at aluminiumprisene vil bli atskillig høyere. Jeg tror man kan vurdere det slik at man har vært inne i en dumpingperiode fra de store produsenters side for å kippe ut alle de fabrikker som ikke var konkurransedyktige, og det ser ut til at man har nådd nokså langt på vei. I dag er prisen oppadgående. Den var for en tid siden notert i 1644 kroner pr. tonn, og det er grunn til å tro at den vil gå ennå mer opp.

Hvis forholdene blir slik at vi får råstoffet billigere, at våre fraktutgifter blir billigere og hvis aluminiumprisene blir høyere, vil disse ting tale til fordel for en norsk oksydfabrikasjon.

Til hr. Vogt vil jeg si at det er synd at denne saken er blitt behandlet på den måte som den er. Det er synd at man har forsøkt å rive den ut av en saklig diskusjon. Jeg beklager, som en av mindretallet i styret, at det er blitt sagt så meget usaklig, og fremmet så mange påstander som ikke har med saken å gjøre. Jeg føler at det er litt vanskelig å forsvare det standpunkt jeg har, fordi man så lett vil bli koblet inn i en usaklig diskusjon. Når hr. Vogt f.eks. sier at kontrakten har en del bestemmelser som gjør det vanskelig på enkelte felter, f.eks. med råstoff, må han ganske sikkert ta svært feil. Jeg tror ikke det er noen grunn til å fremheve den side av saken. Det viser seg forresten at den oksyd som er kjøpt i Canada av de norske aluminiumfabrikker, holder atskillig bedre mål enn den norsk-fremstilte oksyd. Jeg vil ikke unnlate å si den ting.

Jeg skal innskrenke meg til dette, for jeg vil ha anledning til å komme tilbake til saken i morgen.

Remseth: Jeg erklærer meg til å begynne med enig med den siste taler i at det er sørgelig at denne saken er kommet i den stilling som den er. Men den agitasjon som har vært drevet omkring dette spørsmål, går jeg ut fra hører med til morgendagens møte, og da får vi vel lov til å komme nærmere tilbake til hva vi synes om den side av saken.

Det har her i dag vært snakket om de muligheter som forelå når det gjaldt å kjøpe inn oksyd, hvis man ikke skulle bygge oksydfabrikk her i Norge. Det er jo gitt en så grundig redegjørelse for som det vel er mulig å gi. Det ble sagt fra hr. Vogt at så grundig som statsrådets redegjørelse var her i dag, burde også meldingen ha vært. Det er jo sagt i meldingen at det har vært undersøkt hos de forskjellige leverandører av oksyd, at de forskjellige muligheter har vært undersøkt. Det skulle man vel kunne slå seg tilfreds med.

Når det gjelder spesielt de to ting som har vært satt om ikke akkurat mot hverandre, så iallfall har vært sterkt fremme, nemlig den inngåtte kontrakt med Aluminium Union og det franske tilbud, så kan jeg ikke, ihvertfall etter det jeg har hatt anledning til å sette meg inn i denne sak, skjønne annet enn at selv om den kontrakt som man kunne ha fått med Frankrike, som hr. Norevik sa, kanskje kunne ha blitt noe bedre ved forhandlinger, så var det allikevel en så stor forskjell at det etter min mening ville ha vært uansvarlig av Årdal Verks ledelse å gå inn på den.

Angående driftsresultatene som det er redegjort nøyere for i St.meld. nr. 13, har jeg med en lekmanns evne til å sette seg inn i dette, forsøkt å se de tall som er fremholdt av ingeniør Conradi, sammen med det svar som direktør Owe har gitt om det som han mener ikke har vært riktig, og jeg kommer fram til det resultat at de korreksjoner som administrerende direktør Owe har gitt i tilsvaret, høres meget mer sannsynlige enn de tall som hr. Conradi har kommet med.

Hr. Vogt sa at denne kontrakt ikke hadde vært forelagt for representantskapet. Jeg vil som representantskapets ordfører ha sagt at det er riktig at kontrakten i detalj ikke er forelagt for representantskapet. Jeg har heller aldri forstått det slik at representantskapet skulle få denne kontrakt lagt på bordet, og at vi skulle gjennomgå hver enkelt paragraf i den. Jeg vil gjøre hr. Vogt oppmerksom på - han vet det antagelig også - at innenfor representantskapet er det en kontrollkomite på 2 medlemmer. Det står i vedtektene at representantskapet - samlet eller ved kontrollkomiteen - har adgang til alle mulige ting i selskapet, dets bøker eller hva det vil forlange å se. Det er klart at et representantskap på 12 medlemmer ikke kan fly ned i Verket og rote i alle ting der, det ville være helt umulig. Derfor har man denne kontrollkomiteen på 2 medlemmer. Den har fått seg forelagt kontrakten og har studert den så inngående som det på noen måte var mulig. I de avisskriveriene som jeg ikke skal komme inn på i dag, har det vært nevnt - enten det var i Dagbladet eller i Friheten,

er jeg ikke så sikker på, men det kan forsåvidt være akkurat det samme, for de har kjørt på samme linjen fra 9de januar - at representantskapet ikke har hatt anledning til å se kontrakten; der var til og med sagt at styret visstnok heller ikke har hatt anledning til å se den. Hr. Vogt er jo redaktør, men jeg går ut fra at han som vi andre alminnelige mennesker, ikke tror alt som står i avisene.

Hr. Norevik var inne på at hvis vi hadde bygd vår egen oksydfabrikk, hadde vi hatt anledning til i en vanskelig tid å benytte det råstoff som vi har i Norge, labradoritt, til fremstillingen av oksyd. Jeg skal ikke komme inn på disse tekniske ting, det er nokså farlig, men jeg har iallfall aldri forstått det så - og det kan godt hende at hr. Norevik heller ikke mente det - at man kan fremstille oksyd av bare labradoritt. Det lengste man kan drive det til, er etter hva jeg har hørt, å bruke 50 pst. labradoritt og 50 pst. bauxitt. Men det skal jo meget større mengder av labradoritt til, og det ville i alle tilfelle bli en kostbar prosess. Jeg har forstått det slik, at helt uavhengig av innført råstoff kan man ikke bli. Og for å si enda noe mer om det tekniske, så forutsetter jo den prosessen at man benytter Pedersen-metoden, men det er riktig som hr. Ingvaldsen var inne på, at alle eksperter som har uttalt seg om oksydanlegget i Årdal - unntagen hr. Conradi - har vært for å bygge et Bayer-anlegg.

Uten å komme nærmere inn på de andre detaljer, som vel rettere hører hjemme i det åpne møtet i morgen, vil jeg bare si til hr. Norevik, at det er klart at det, som han mener, kan bli en forskyvning i omkostningene, derved at når fraktene går ned, vil bauxitten bli billigere i innførsel. Men det må også være like klart, at hvis frakten for bauxitt blir billigere, må også frakten for oksyden bli billigere. Jeg kan ikke tenke meg at ikke alt dette henger sammen. Det samme er etter min mening tilfellet med aluminiumprisen. Hvis aluminiumprisen stiger, så der blir et misforhold mellom fordelene ved den bytteleveranse vi skal ha, og en egen oksydproduksjon, så forstår iallfall jeg det på den måten at det er i grunnen ikke bare en enkelt ting som stiger. Hvis den enkelte ting - f.eks. aluminiumprisen - stiger, er vel det resultatet av at alt det stiger som man holder på med i prosessen for å komme fram til det ferdige aluminium.

Det var bare disse ting jeg hadde lyst til å si om den sørgelige og skadelige agitasjon som har vært ført med en iherdig utholdenhet både fra Friheten og Dagbladet fra 9de januar til i dag. Det skal jeg få lov til å komme tilbake til imorgen.

Broch (komiteens ordfører): Jeg forsto min venn hr. Vogt derhen at han i dag ville spare på kruttet, og det er jeg enig med ham i - særlig hvis han skal få noe smell ut av det. Jeg tror mange vil bli skuffet over hvor lite sensasjoner det i grunnen er i denne sak. Vi har jo nå hørt disse ting som er hemmelige, og disse tekniske detaljer vi har fått i dag, spiller ikke noen vesentlig rolle for en

vurdering fra Stortingets side. Stortinget er ikke slik valgt og sammensatt at vi er kompetente til å vurdere alle disse tekniske spørsmål. Vi må gjøre oss opp et fornuftig skjønn over det hele, og særlig se på resultatene, og hva de angår mener jeg at vi kan være tilfreds.

Hr. Vogt begynte sitt innlegg med å nevne at denne redegjørelsen vi i dag fikk fra statsråden, burde vi ha hatt tidligere. Dertil vil jeg som sakens ordfører si at vi meget omhyggelig har gått igjennom saken i et stort antall komitemøter, hvor statsråden og representanter fra departementet har vært tilstede, og de har aldri tilbakeholdt noen opplysninger. Jeg vil understreke at konklusjonen av denne redegjørelse, sagt med alminnelige ord, har vi hatt hele tiden, nemlig at forhandlingene med franskmennene var utilfredsstillende, og at det tilbud de kom med ikke var gunstig for oss. Vi må stole på at de opplysninger vi får, er riktige. Hvis vi ikke stoler på disse opplysninger, hjelper det ikke at vi roter etter i detaljer, fordi vi, som sagt, ikke er kompetente til å vurdere alle de tekniske og forretningsmessige enkeltspørsmål som dukker opp.

Hr. Vogt nevnte at han ikke var sikker på at det var så store vanskeligheter med å få bauxitt som statsråden mente. Der har vi igjen denne mistilliten; man er ikke tilfreds med konklusjonen, og derfor er man heller ikke tilfreds med de opplysninger som ligger til grunn. Vi husker behandlingen av denne sak i fjor. Da var statsråden av en annen oppfatning, fordi man den gang ikke hadde foretatt disse undersøkelser. Når statsråden nå er kommet til et annet resultat, er det fordi vi har andre erfaringer å bygge på. Det er ingen grunn til å tro at dette ikke har hatt et normalt forløp, eller at det vi har hørt redegjort for, ikke faktisk er hendt.

Hva kontrakten med franskmennene angår, er det riktig at ingeniør Conradi er uenig i at man ikke la større vekt på å føre disse forhandlinger frem. Han er uenig i resultatet, han ønsket ikke en langvarig oksydkontrakt, som utsatte byggingen av oksydfabrikk her i landet. Vi fikk referert et avsnitt av et brev fra ingeniør Conradi. Jeg vil da for ordens skyld få referere det svar vi har fått fra direktør Owe i anledning det samme spørsmål. Direktør Owe nevner:

«Ingeniør Conradi anfører på side 4 at franskmennene var levende interessert i å komme til en avtale med Verket. Dette er nok riktig, men det er den hake ved saken at de bare var interessert i en avtale på de vilkår de selv trakk opp. De fremhevet både muntlig og skriftlig at deres forslag var en samlet enhet som ikke kunne forandres på noe punkt og de satte en meget snever frist for svar. (At denne frist allikevel kunne forlenges, fikk vi ikke klarhet over før etter at den var utløpet.) Viktigere er det imidlertid i denne forbindelse at selv om en avtale med franskmennene kunne vært gitt en varighet av 5-6 år istedenfor de foreslåtte ca. 2 år, hvilket er mer enn tvilsomt, ville dette ikke hjulpet så lenge vilkårene var uantagelige.»

Direktør Owe nevner det som statsråden ga opplysning om, nemlig at i en femårsperiode ville vi med en elektrolysehall ha hatt et tap på ca. 10 millioner kroner etter den kontrakt franskmennene foreslo. Enda viktigere er det at franskmennene forbeholdt seg eneretten til hele produksjonen. Jeg skulle gjerne hørt den diskusjon og den kritikk vi ville fått fra visse hold hvis vi hadde kommet her i salen og sagt at vi skulle lage aluminium for et fransk selskap og ikke hatt anledning til å selge en tonn eller bruke aluminiumen selv. Da kunne man tale om at vi var kommet i avhengighet.

Hva angår professor Bache-Wiigs reise til Amerika og forholdet til Kaiser, er det etter min mening en helt meningsløs kritikk når man plukker ut en slik detalj og lager mistenksomhet omkring den. Men for at man skal få full klarhet i forholdet, og det moment ikke skal etterlate noen tvil om at vi her har å gjøre med en ombudsmann som har gjort sitt ytterste for å tjene det selskap han er satt til å lede, vil jeg komme med et par opplysninger som professor Bache-Wiig nevner i et skriv til departementet:

«En liten ting som jeg vil nevne i forbindelse med oksydkontrakten er det mystiske som hendte ved at jeg under mitt besøk i Amerika i fjor undgikk å besøke Kaise Corporation. Jeg skal presumptivt ha hatt forbindelse med Aluminium Limited som gjorde at jeg ikke ønsket å konferere med Kaiser-konsernet.

Det som foreligger er, at Ihlen, henholdsvis Owe, anmodet mig om å snakke med endel selskaper i U.S.A. fordi det gjaldt for Årdal å skaffe sig oksyd i den tid det vilde ta å bygge oksydfabrikken. De som jeg spesielt fikk i oppdrag å konferere med var Aluminium Limited og Reynolds Metals Company. Mine samtaler med disse selskapene var helt negative. Jeg hadde følelsen av at det ikke var mulig å komme til noen ordning. Reynolds Metals Company forlangte f.eks. at Norge skulle stille soda til disposisjon, soda som på det tidspunkt kostet \$ 23, pr. tonn i U.S.A., hvor prisen her var noget som \$ 120.-, rent bortsett fra at det overhodet ikke kunne skaffes soda fra Norge i det omfang som var påkrevet. Dette fikk jeg beskjed om mens jeg var i U.S.A. Hvorfor jeg ikke snakket med Kaiserfolkene var ganske enkelt det, at de jeg snakket med fortalte at Kaiser-konsernet stod i nøiaktig samme stilling som de selv og ikke vilde kunne by andre vilkår. Ettersom mine samtaler med de to firmaer var nokså negative, kunne jeg ikke se at det hadde noen hensikt å besøke det tredje for å få samme beskjed.»

Det var sitatet. Jeg vil få lov til å understreke det som er nevnt tidligere, at professor Bache-Wiig var i Amerika i et annet anliggende og bare undersøkte disse tingene fordi han var spesielt anmodet om det.

Hva kalkylene fra Conradi angår, er det jo det med slike kalkyler at de kan siteres og brukes på så mange måter, og jeg tror ikke vi blir stort klokere av å gjennomgå disse

tallene. Jeg vil bare nevne at direktør Owe som dog er direktør for selskapet, hvilket jo Conradi ikke er, fremdeles fastholder at de tall som ingeniør Conradi der regnet med, ikke bygger på en vurdering han kan anerkjenne. Direktør Owe mener at prisen på selvfabrikert oksyd vil ligge adskillig høyere enn de tallene som Conradi opererer med.

Til slutt vil jeg nevne et par ting om den kontrakten med det kanadiske selskap som komiteen har fått seg forelagt, og som hr. Vogt berørte i sitt innlegg. Her er man inne på et område som jeg tilfeldigvis skjønner meg noe på, nemlig den juridiske side av kontrakten, og da kan jeg konstatere at den kritikk som er rettet mot denne kontrakten, er helt urimelig. Kontrakten er ikke unormal på noen punkter. Nå tenker jeg på den formelle side av saken, på de bestemmelser man har om force majeure, erstatningsansvar o.s.v. Det er helt almindelige bestemmelser og det er urimelig å antyde at det er noe lureri og ekstraordinært bak. La oss f.eks. ta den ansvarsbegrensning ved feil i leverte produkter, som er nevnt, at ansvaret for feil enten i oksyden eller i aluminiumet er begrenset til prisen på varen selv - det sier seg jo selv ved leveranse av den slags materiell, ellers ville man komme opp i helt uberegnelig erstatningsansvar. Og jeg vil peke på at vi på vår side har like stor fordel av den erstatningsbegrensning som kanadierne har, for en feil i selve aluminiumet som vi leverer til dem, kan teoretisk i hvert fall avstedkomme de forferdeligste tap og skader. De force majeure-bestemmelser og de øvrige tekniske momenter som er nevnt i kontrakten, er som jeg nevnte, normale og gir ikke noen grunn til mistenksomhet.

Flertallet bygger på en samlet vurdering av hele det kompleks av opplysninger vi har for oss. Vi legger ikke noen vesentlig vekt på de enkelte detaljer som er trukket frem i debatten i dag, og det er jo typisk at i flertallets innstilling, og forøvrig også i høyres dissens i innstillingen, er det intet som man behøvet å stryke for at innstillingen kunne offentliggjøres. Vi har sett på at resultatet er tilfredsstillende, og vi mener at det er ingen grunn til å tvile på at de folk som av departementet er satt til å lede dette selskapet, har handlet etter beste skjønn og overbevisning.

Lid: Det som skal behandles her i dag, er i første rekke ting som er av den art at de ikke kan trekkes inn i debatten imorgen i det åpne møte, m.a.o. en tilrettelegging av de faktiske forhold når det gjelder forhandlingene med visse utenlandske forbindelser, og Årdal Verks kalkyler og beregninger av driftsmulighetene. Statsråden har etter min mening gitt disse fakta. Han har redegjort for hendelsesforløpet når det gjelder forhandlingene dag for dag, og i og for seg mener jeg at det ikke er noe å føye til den redegjørelse som statsråden ga. Jeg kan for mitt vedkommende vise til den.

Men selv om statsråden her har lagt frem de fakta som teller og har interesse i saken, så er det så at selv fakta kan benektes. Jeg fikk et levende inntrykk av, da jeg hørte hr. Vogt, at for ham gjaldt det i første rekke å få benektet disse fakta for å kunne komme frem til sin konkursjon. Han fant bl.a. å kunne slå fast, på tross av den redegjørelse som statsråden ga, at mulighetene for å skaffe råstoff, enten det nå er bauxitt eller oksyd, ikke var tilstrekkelig undersøkt av styret. Han fant videre å kunne slå fast at forhandlingene med franskmennene ikke ble ført med den kraft og interesse fra styrets side som han mente det burde vært gjort. Han fant derimot at styret hadde vist en meget stor iver i å få avsluttet kontrakten med kanadierne. Til slutt fant han selvsagt også grunn til å uttale sin mening om de kalkyler som er tatt inn i meldingen, til å slå fast at de kalkyler som ingeniør Conradi hadde bygget på, etter hans mening viste at man med egen oksydfabrikk kan drive mest lønnsomt og fordelaktig. Alle disse påstander fra hr. Vogts side bygger på ett eneste grunnlag, nemlig på mindretallet i styret, ingeniør Conrads uttalelser. Jeg vil gjerne feste oppmerksomheten ved det. Hele hr. Vogts konklusjon og alle hans påstander bygger i virkeligheten bare på det ene grunnlag.

Har ikke hr. Vogt tenkt seg muligheten av at dette grunnlag kanskje svikter, at hr. Conradi kan ta feil, som vi alle kan gjøre, og at hr. Conrads subjektive syn på dette spørsmål kanskje har vært sterkere enn hans faglige vurderingsevne? Jeg vil i ethvert fall gjøre oppmerksom på, at for å kunne komme frem til de konklusjoner og de påstander som hr. Vogt kom med, må han sette til side Årdal Verks administrasjon, dets styreflertall og hele den tekniske stab utenom hr. Conradi.

Så bare et par ord til hr. Vogts påstander. Når det gjelder de andre muligheter som burde vært undersøkt, vil jeg for mitt vedkommende som medlem av styret si: Vi hadde alle den oppfatning da vi behandlet denne sak, at de muligheter som i det hele tatt var til stede, burde undersøkes, og vi hadde også det inntrykk at alle muligheter var blitt undersøkt så langt som det lot seg gjøre. Jeg skal ikke komme inn på det som er nevnt om den ene leverandør i Amerika. Det er det allerede redegjort for av sakens ordfører. Det er klart at etter de undersøkelser som var gjort i Amerika, og hvor det var på det rene at det ville bli forlangt at vi skulle levere soda til prohibitive priser, var det i det hele tatt ikke grunnlag for oss til å forhandle. Når det gjelder påstanden om at vi ikke har ført forhandlingene med franskmennene med den kraft som enkelte mener det burde vært gjort, er det til det bare å si at vi har sendt våre endringsforslag, våre bemerkninger både til franskmennenes opprinnelige forslag og til kanadiernes opprinnelige forslag. Forskjellen er bare den, at mens kanadierne reflekterte på våre innvendinger, forhandlet videre med oss og var villige til å imøtekomme oss, var

franskmennene i det hele tatt ikke villige til å gjøre det. Derfor kunne disse forhandlinger ikke føre til noe resultat. Det har vært sagt at vi hadde slik iver for å nå frem til kontrakt med kanadierne. Hvis man fulgte den redegjørelse som statsråden ga, og hendelsesforløpet for forhandlingene, ville man få et tydelig inntrykk av at det som var det viktigste for styret, det var å sørge for at vi ikke falt mellom to stoler, men at vi kunne holde muligheten åpen til begge sider lengst mulig, inntil vi hadde tatt standpunkt til hvilke av disse forslag vi måtte velge.

Til slutt skal jeg bare si, når det gjelder dette med oksydens kvalitet som hr. Vogt var inne på, at de som har lest reportasjen i avisene de siste dager fra Årdal Verk, vil ha lagt merke til at Årdal Verk i dag med den innførte oksyd produserer en aluminium av den høyeste kvalitet som produseres i dette land, og det er helt på det rene at oksydens kvalitet her er avgjørende. Erfaringene hittil med den oksyd vi har fått fra Kanada, er altså de aller beste.

En opplysning til når det gjelder muligheten for å få bauxitt i dag. Etter meldinger i utenlandske fagtidsskrifter har en østerriksk aluminiumfabrikk for å kunne skaffe seg bauxitt i Frankrike måttet forplikte seg til å betale bauxitten med 40 pst. av sin aluminiumproduksjon, mens vi for å få oksyd betaler noe over 30 pst. Østerrikerne må altså betale bauxitten dyrere enn vi i dag betaler oksyden. Det viser litt om hvordan muligheten er i dag for å få bauxitt på rimelige vilkår, og det gir en antydning om hvor Årdal Verk kanskje ville stått om vi hadde gitt oss ut på det eventyr, som det i virkeligheten ville vært, å slutte de kortsiktige kontrakter som vi hadde tilbud om.

Statsråd Evensen: Bare noen få merknader om de spørsmål som er stillet under debatten her. Så vidt jeg forstod på hr. Vogt, mente han at det ikke var samsvar mellom mine bemerkninger under debatten om denne sak i 1946 og nå, når det gjelder muligheten for bauxittleveranser. Så vidt jeg erindrer, sa jeg i 1946 at det forelå tilbud om bauxittleveranser. Man hadde jo ikke da fra departementets side begynt forhandlinger om prisen på disse leveranser, men der forelå tilbud. Og selvfølgelig - det sa jeg også i min redegjørelse her til å begynne med - kan man i dag få kjøpt bauxitt i de sydamerikanske statene, men til priser som etter prisen på aluminium i dag ikke vil gi grunnlag for lønnsom drift. For på det europeiske marked er situasjonen den, som jeg gav orientering om, og det har vært gjort meget store anstrengelser på forskjellige områder fra Utenriksdepartementet og fra våre forhandlere for å få tilfredsstillende bauxittleveranse fra det europeiske marked. Fraktene spiller jo i dag en meget viktig rolle for bauxittleveransene og for prisen på aluminium. Så vidt jeg husker, fortalte direktør Mürer i NACO meg i 1945 eller 1946 at bare frakten på bauxitt levert Høyanger nå var vesentlig dyrere enn både bauxitt og frakt og ilandbringelse før

krigen. Og siden den tid har fraktene steget ganske vesentlig. Det er jo en stor mengde som her skal til, så frakten spiller ganske naturlig en vesentlig rolle.

Når det gjelder Kaiser som hr. Vogt etterlyste, så vet jeg ikke om Kaiser skiller seg fra andre amerikanske busemenn når det gjelder leveranse av oksyd eller bauxitt. Men Kaiser var jo, i hvert fall så langt jeg kjenner ham av omtale, en som drev en sementfabrikk eller noe lignende før krigen. Så satte han i gang store skipsbyggerier under krigen, som han da realiserte da krigen var slutt, og de store skipsprogrammene var ferdige. Senere overtok han eller kjøpte en del eller alle - det vet jeg ikke - av de aluminium- og oksydfabrikker som den amerikanske stat hadde bygd opp under krigen, og vi vet at under krigen kan det tenkes at man bygde fabrikker uten hensyn til lønnsomheten, kfr. de tyske anleggene i Norge. Jeg vet i hvert fall at en del av disse fabrikker ligger på steder i Amerika hvor fraktspørsmålet antagelig er av stor betydning. Jeg tror imidlertid neppe at Kaiser var kommet med i det amerikanske eller det internasjonale bilde når det gjelder oksyd- eller aluminiumproduksjon, på den tid disse forhandlinger foregikk. Han hadde kanskje overtatt fabrikkene, men at han da ble regnet med noe særlig, tror jeg neppe. Iallfall tror jeg ikke vi hadde fått det noe så særlig billigere fra ham.

Jeg hadde inntrykk av at hr. Vogt beklaget seg over at man hadde strøket i innstillingen hans bemerkning om at Aluminium Union Ltd. ikke har noen plikt til å gi Årdal Verk tekniske informasjoner eller assistanse. Hvis det er den slags teknisk assistanse som er referert fra det franske utkast, så skal man vel be om å få betakke seg for den slags assistanse. Jeg kan ikke forstå at det skulle være noen svakhet ved kontrakten; jeg er iallfall inderlig forvisset om at hadde det stått i kontrakten, hadde hr. Vogt ment at dette var en nasjonal uverdighet og et inngrep i Årdal Verks interne forhold. Da kunne han forsåvidt hatt noen grunn til å si det.

Hr. Vogt påberopte seg Conradi som en særlig sakkyndig ekspert på dette område, og jeg har sett det gjengitt også i aviser. Det er kjedelig å bringe inn personer, men også hr. Ingvaldsen har stilt et spørsmål om det. Jeg vil derfor nevne noen av ingeniør Conrads data så vidt jeg husker dem. Før krigen var Conradi professor Tronstads assistent på Den tekniske høyskole i 1 1/2 eller 2 år. Så kom krigen, og Conradi delte skjebne med så mange andre og satt inne i flere år. Vi fikk ham så til det daværende Handelsdepartement som sekretær og konsulent til arbeid med spesielle saker. Meg bekjent har Conradi aldri beskjefteget seg med aluminiumspørsmål før han begynte i departementet; jeg tror det var helt andre ting han drev sammen med professor Tronstad. Det var forskningssaker, og det er særlig forskning som ingeniør Conradi er interessert i. Han kom altså til departementet, og der fikk han å arbeide med dette å nyttiggjøre en del av Nordag-anlegget, og ble da satt på

den spesielle oppgave på samme måte som vi satte andre folk til å arbeide med andre oppgaver. Jeg kan derfor ikke anerkjenne Conradi som noen særlig ekspert i aluminiumsspørsmålet. Som ingeniør hadde han almenkunnskaper om det, og hans opplegg i 1946 var etter min oppfatning, i den utstrekning jeg hadde med saken å gjøre i departementet i hvert fall, noe for optimistisk kanskje på visse felter. Han hadde stor interesse av å drive eksperimentell virksomhet. Det som var mitt utgangspunkt, det var å bygge ferdig den del av Nordag-anlegget som kunne gi grunnlag for stabil og lønnsom drift, og det var dette mitt syn som kom til uttrykk i proposisjonen. Jeg kommer i morgen tilbake til denne nyansering i vurderingen mellom proposisjon og komiteinnstilling.

Men tilbake til Conradi. Hr. Ingvaldsen spurte om det var slik at Conradi hadde spesielle patentinteresser og dermed økonomisk interesse av en bestemt oksydproduksjon. Jeg kan nå besvare spørsmålet med ja. Det er først i den aller siste tiden at jeg er blitt kjent med at Conradi har søkt om å få patenter på visse deler av oksydproduksjonen, det vil si en nyttiggjørelse av visse binstoffer i oksydproduksjonen, som kan brukes, så vidt jeg vet, til fosfater. Etter de opplysninger som er innhentet, og som han selv har bekreftet, arbeidet han med disse spørsmålene sommeren 1946, men før 15/8 1946, da han, så vidt jeg husker, ble ansatt ved Årdal Verk. Disse arbeider og undersøkelser var meg fullstendig ukjent til for noen få måneder siden, de var meg ukjent den gang han søkte stillingen i Årdal Verk. Jeg ble ikke konsultert om dette - det er en annen sak - og han bad om å få slutte i departementet med en begrunnelse som jeg fant meget rimelig. Han sa at jeg har aldri vært beskjeftiget ved noen bedrift, nå begynner jeg å bli så vidt gammel at skal jeg ha sjanse som driftsingeniør, må jeg nå søke å nytte denne sjansen og komme inn i en bedrift som interesserer meg. Jeg sa at det var et argument som jeg fant meget begrunnet og saklig, og jeg har intet å innvende mot at De søker den stillingen, om De måtte få den. Søknaden om patent på visse deler av den produksjonen er sendt inn 19/9 1946 og innvilget i 1948. Han har søkt Årdal Verk om å bli sikret økonomisk godtgjørelse for disse sine patenter. På enkelte av disse patenter - jeg tror det er flere - er det så vidt jeg vet, 3 oppfinnere i fellesskap som søker om godtgjørelse, en bestemt pris pr. tonn oksyd og en bestemt pris pr. tonn fosforsyre.

Vogt: Jeg er enig i det som ble sagt av hr. Lid, at man i dag må bygge opp en bakgrunn for de påstander som vil bli hevdet i den senere debatt, men jeg er også enig i det som hr. Broch sa, at disse tekniske detaljer spiller en mindre vesentlig rolle i forhold til mange andre momenter som man her må se på. Jeg kan ikke si annet enn at det ikke er gitt noen fyldestgjørende forklaring bl.a. på hvorfor det overhodet ikke var søkt kontakt med Kaiser-firmaet i Amerika,

eller hvorfor man ikke drev undersøkelser videre. Nåvel, Kaiser er sikkert en stor-spekulant som alle andre, men hvorfor gå forbi den ene stor-spekulant mer enn den annen? Jeg er ikke i tvil om at han kan være en stor-spekulant, men han er i den stilling at han for så vidt er uavhengig av den store aluminiumtrusten, og vi skal være oppmerksom på at det er denne store aluminiumtrusten som i en rekke tilfelle, helt fra starten da man begynte å behandle spørsmålet om Årdal Verk, har søkt å komme det til livs. Det er ganske merkelig at det nettopp er dette firma man har søkt og nå fått en kontrakt med. Hr. Broch sa at man hadde funnet at det ikke var hensiktsmessig å foreta noen undersøkelse. Man regnet seg til at når de andre hadde stillet de og de kravene, ville vedkommende stille de samme krav. Men jeg kan ikke godta det, en antagelse som man har laget seg selv, som en tilstrekkelig undersøkelse.

Når det gjelder forholdet til de franske, kan jeg heller ikke se annet enn at det står fast at disse forhandlingene ikke har ført fram. Nettopp derved at de ga etter og også at de forlenget sine frister, viste de en forhandlingsmessig svakhet som kunne vært utnyttet fra norsk side. Det er iallfall ikke klarlagt og ikke bevist at den kontrakt som man har sluttet, og som bygger på at man ikke skal bygge en egen oksydfabrikk her i landet - det er jo det vesentlige - at den var den eneste mulighet for å sikre Årdal Verk et fornuftig eksistensgrunnlag. Muligens - jeg kjenner ikke til det - kunne det også vært undersøkt i andre land enn dem som er nevnt i statsrådets redegjørelse, land hvor det finnes bauxitt og hvor det finnes oksydfabrikker.

Hr. Broch sa at jeg hadde mistillit fordi jeg var uenig i resultatet. Ja, jeg er uenig i resultatet at man nedlegger oksydfabrikken, og jeg mente derfor at det burde vært gjort mer for å sikre det som var forutsetningen fra Stortingets side. Jeg tror heller ikke at min venn Broch egentlig er så fornøyd med selve resultatet, oppgivelsen av oksydfabrikken, droppingen av den. Hvis det er tilfredshet med kontrakten og resultatet av den som er årsak til tilliten til styreflertallet og til statsråden, så er det også et svakt grunnlag etter min mening.

Med hensyn til kalkylene og forskjellen mellom dem vil jeg igjen vise til det svar som ingeniør Conradi etter anmodning fra komiteens ordfører har sendt. Han sier der bl.a.:

«Konklusjonen kan vanskelig bli en annen enn at når det er blitt lagt så stor vekt på disse beregningene som angivelig er beheftet med så fundamentale feil og gir så misvisende resultater og som «ikke må anvendes til sammenlikning av egen oksydproduksjon med import av oksyd», skyldes dette i stor grad direktør Owe som la disse beregningene fram for styret på de omtalte styremøtene og overlot til styret å trekke sine slutninger på grunnlag av dem.»

Det er selvfølgelig umulig for oss å gå igjennom alle disse kalkylene, men jeg tror at man kan si at den ene påstand kan ha et like sterkt grunnlag som den annen.

Man har søkt her å redusere Conradis kvalifikasjoner. Først og fremst er det uriktig det som ble sagt av hr. Lid, at han stod der ikke bare mot styret og hele administrasjonen for øvrig i Årdal, men også mot hele den tekniske stab ellers. Jeg kjenner ikke noen kalkyler eller uttalelser fra spesielt teknisk sakkyndige ellers som støtter flertallets standpunkt, tvertimot. Det som jeg har fått anledning til å se av uttalelser fra konsulentene, går avgjort ut på at man skulle bygge ut oksydfabrikken. Og når det skal stilles opp en slik liste over hva Conradi har gjort før, kunne man gjøre det også når det gjelder de andre, styrets formann og direktøren. For Verkets direktør har jeg ikke sådanne data foran meg, men når det gjelder styrets formann, har jeg meget fullstendige data som understreker en meget bestemt kvalifikasjon - den har ikke noe med aluminium å gjøre, men det er en bestemt kvalifikasjon når det gjelder kontakt og forbindelse med amerikanske truster. Jeg skal få anledning til å komme tilbake til disse opplysninger, som jo er inntatt i offentlige dokumenter, i det åpne møte. Der vil jeg også komme tilbake til spørsmålet om den såkalte «skadelige og sørgelige agitasjon» som har vært drevet omkring denne sak, og som både hr. Norevik og hr. Remseth var inne på. Jeg tror det egner seg best til behandling i det åpne møte. Jeg finner at det som har vært skadelig i denne sak, det har vært den måten hvorpå styre og departement har søkt å holde den hemmelig og unnlatt å gi opplysninger. Man har måttet trekke de enkelte opplysninger så å si ut av dem etterhvert.

Når det gjelder spørsmålet om ingeniør Conradis økonomiske interesser, er det så vidt jeg kan forstå slik at det etter tilråding av verkets konsulent, dr. Ginsberg, har vært søkt norsk patent på en spesiell fremgangsmåte, og i dette patentkrav står selskapets annen konsulent, ingeniør Dale, og ingeniør Conradi oppført som oppfinnere. Jeg kan ikke finne at det er noen grunn til å rette insinuasjoner mot Conradi i den forbindelse.

Jeg vil understreke at de opplysninger som her er fremkommet, ikke for meg gir noe grunnlag for å si at alle muligheter er søkt utnyttet for bauxitt- og oksydleveranser. Det er heller ikke noen mulighet for å si at av de forskjellige alternativer som har foreligget, var det som ble valt, det eneste riktige. Til statsrådets bemerkning om teknisk assistanse, at hvis det hadde stått, ville man ha betakket seg, har jeg det å si at det bl.a. er den forskjell at her står i kontrakten at Årdal Verk ikke har noen rett til å kreve teknisk assistanse. Det som jeg forstod var tilsiktet i det franske tilbud, var en plikt for Årdal Verk til å ta imot en uønsket teknisk assistanse. Jeg ser en ganske vesentlig forskjell i de tingene. De øvrige spørsmål som berører denne sak, vil jeg da få anledning til å komme tilbake til i morgen.

Presidenten: Med hensyn til den anke som hr. Vogt i sitt siste innlegg har reist mot departementet og styret i Årdal Verk, over at de har hemmeligholdt saken, vil presidenten minne om at det er Stortinget som har besluttet å oversende ingeniør Langseths brev til departementet som hemmelig sak. Presidenten vil også som formann i industrikomiteen ha sagt at han ikke finner det er noen grunn til anke når det gjelder komiteens arbeid. Komiteen har fått de opplysninger fra styret og departementet som den har bedt om.

Ingvaldsen: Så vidt jeg forstod statsråden, er det altså et faktum at ingeniør Conradi må sies å være direkte økonomisk interessert i en spesiell løsning av oksydspørsmålet, og den faller også sammen med den løsning han har arbeidet intenst for. Jeg vil i dag nøye meg med å uttale min store forbauselse over at en mann som etter alminnelig oppfatning må sies i høyeste grad å være inhabil i en sådan sak, har behandlet den i styret som et av Regjeringen oppnevnt styremedlem. Og når det gjelder alle de innvendinger som Conradi har reist mot forhandlingene og de forskjellige alternativer for å skaffe oksyd og bauxitt, finner jeg det i grunnen hensiktsløst å diskutere dem videre her, i og med at mannen etter min mening er inhabil i denne sak.

Norevik: I grunnen hadde jeg ikke tenkt å si mer i denne saken, men hr. Ingvaldsens invitt til statsråden om å stene Conradi gjør at jeg allikevel vil si noen ord. Spørsmålet Conradi og hans patenter har aldeles ingenting med realiteten i denne sak å gjøre. Jeg synes derfor det er uriktig å trekke det spørsmål inn. Jeg vil gjerne gjøre en liten betraktning omkring det spørsmålet. Som gammel industriarbeider i 25-30 år har jeg arbeidet under en hel del unge, energiske ingeniører, som fra Høyskolen er kommet inn på arbeidsplassen med et livsmot og en arbeidsvilje som det er morsomt å se. De tar fatt og kommer dann og vann til bra resultater, akkurat som ingeniør Conradi gjør nå med sin oppfinnelse. Men man opplever så titt og ofte at disse energiske unge ingeniørene blir dukket, og dukket akkurat på det grunnlag som hr. Ingvaldsen nå forsøker å legge opp mot ingeniør Conradi. Jeg synes ikke det er verdig å forsøke å trekke ingeniør Conradi og hans oppfinnelse inn under denne realitetsbehandling av saken, slik som man her gjør. Det spiller ingen rolle i forhold til stortingsbeslutningen, i forhold til spørsmålet om lønnsomheten av norsk eller utenlandsk produksjon. Den økonomiske side av Conradis patent kan man ikke bedømme i dag, for den er ikke uteksperimentert så langt at man er sikker på resultatet, og hele oksydsaken har vært bedømt ut fra andre synsmåter og ut fra helt andre faktorer. Jeg føler det som litt av en insinuasjon. Jeg har stått på samme linje som ingeniør Conradi i denne sak, når hr. Ingvaldsen sier at det er på

bakgrunn av de økonomiske interesser man må se Conradis opposisjon og mindretallets opposisjon mot oksydkontrakten. Jeg har sett den bare ut fra de faktiske kjensgjerninger. Jeg har ikke latt meg lede i min vurdering hverken av Conradi eller av noen andre i styret, men forsøkt helt på egen hånd å komme fram til en vurdering av hva som er riktig. Jeg har sagt i min særuttalelse at det er bare fremtiden som kan avgjøre og bevise om mindretallet eller flertallet har rett. Jeg har ved denne særuttalelsen villet tilkjennegi mitt standpunkt i styret, og jeg vil i morgen nytte høvet til å si min mening om saken. Men hvis det skal være grunnlaget for diskusjonen for åpne dører i morgen at Conradi skal svertes, da vil jeg ha sagt at jeg tar avstand fra det. Det har ikke noe med realiteten å gjøre. Vi bør kunne behandle saken slik som den skal behandles, og se bort fra Conradi. Det kunne være fristende etter at en del av pressen har trukket så mye smuss inn i saken, fra den annen kant å benytte de samme midler, men jeg vil i alle fall ikke la meg trekke med i en sånn diskusjon og benytte sånne midler. Det kan fra vår side også nyttes ting som kanskje kunne være tiltalende i øyeblikket, men jeg vil iallfall ha sagt at det er for lavt å trekke inn sånne ting. Det er realiteten, selve lønnsomheten av en norsk oksydproduksjon eller oksyd innkjøpt fra utlandet, hva som vil gagne landet, vi må diskutere og ikke ingeniør Conradi og hans patenter.

Statsråd Evensen: Jeg har ikke brakt inn ingeniør Conradis navn i denne debatt. Jeg hadde ikke tenkt å bringe det inn i dag, og har ikke tenkt å bringe det inn i morgen, fordi jeg hele tiden har ment at ingeniør Conradi ikke er det sentrale spørsmål i denne sak. Det var hr. Vogt som påberopte seg Conradi som særlig sakkyndig aluminiumekspert på dette område, og det fant jeg ikke å kunne akseptere. Og da det også i pressen er brakt fram at han var aluminiumeksperten som var den særlig sakkyndige i departementet osv., fant jeg at jeg måtte nevne hans tekniske data. Når det gjelder andre styremedlemmers data, har jo hr. Vogt besørget dem kjent i den utstrekning de er kommet fram både gjennom pressen og på annen måte.

Når hr. Norevik reagerer mot dette, vil jeg gjerne ha sagt at jeg går ut fra at både hr. Norevik og hr. Conradi for sitt standpunkt i styret har hatt de beste og mest reelle motiver. Men da må det vel være et rimelig krav også å tro at de andre medlemmer av styret har hatt bare de beste og mest reelle motiver. Det må være en gjensidighet i dette forhold. Og det har fra departementets side aldri vært insinuert at noen skulle ha hatt ureelle motiver.

Dette at Conradi har patenter, er som jeg sa, blitt kjent for meg i den aller siste tid. Jeg har ikke datoen for hans patentinnvilgelse i 1948, den er altså av en sen dato. Det lå derfor ingen insinuasjon - hr. Vogt! - i de opplysninger jeg ga om hans patentsøknad og hans patentinnvilgelse. Jeg anser det ikke som noen forkleinelse

for en mann at han søker og får et patent. Men jeg vil gjerne ha tilføyet at når det gjelder folk som jeg arbeider i nær sammenheng med og er i nært samarbeid med, forutsetter jeg et gjensidig tillitsforhold. På samme måte som jeg viser mine medarbeidere den største tillit, forutsetter jeg at jeg blir møtt med den samme tillit. Og når da ingeniør Conradi nå opplyser at han har arbeidet med patentplanene sommeren 1946, og ikke på noe tidspunkt ga meg beskjed om dette eller orienterte meg om det, finner jeg ikke det å være bevis for noen særlig tillit. Han ble innvalgt i styret - hr. Ingvaldsen! - før han sendte inn sin patentsøknad, og det var etter min oppfatning på et helt saklig grunnlag han ble valgt inn i styret. Men jeg vil gjerne føye til, at jeg antagelig hadde vært i sterk tvil om han burde velges inn i styret, dersom jeg hadde visst at han hadde sendt inn patentsøknader som gjaldt noen av de spørsmål som kom til å bli av de sentrale spørsmål i selve produksjonsprosessen når det gjelder oksyd. Jeg vet han arbeidet med det og omgikk med tanken om at det var visse muligheter. Men jeg synes det ligger i sakens natur at man i hvert fall fra et departements side ikke ville ha brakt i forslag en mann hvis patenter vedkommende bedrift brukte. Det er ikke noen utslagsgivende patenter, så vidt jeg vet, men de gjelder utnyttelsen av bestemte stoffer til biprodukter som kan ha betydning, og som kan være meget verdifulle, for alt jeg vet. Jeg bare ser på det rent rimelige i forholdet her, og det skulle vel også tilsi at vedkommende selv - jeg tror jeg ville ha tatt det standpunkt - hadde sagt at jeg finner under disse forhold ikke å ville være med. Men jeg vil bare ha pointert at det er ingen insinuasjon her. Det kan jo vise en manns dyktighet på et bestemt område. Men jeg må fastholde at før han kom i departementet hadde han ikke arbeidet spesielt med aluminiumspørsmål eller oksydproduksjon.

Til slutt dette med trusten, som det jo også blir anledning til å komme tilbake til i morgen, går jeg ut fra. Jeg tror at den store aluminiumtrust bare eksisterer i hr. Vogts fantasi. Det er meg bekjent ingen forbindelse mellom Alcoa - Aluminium Company of America - og det kanadiske selskap. Jeg tror den amerikanske trustlov er meget streng på dette område.

Når hr. Vogt kommer tilbake til dette om at vi ikke har søkt opplysninger hos Kaiser og søkt kontakt med ham, kan jeg ikke si noe annet enn at jeg tror at på det tidspunkt disse forhandlinger foregikk og på den tid vi måtte ha klarhet om dette, var ikke Kaiser kommet inn i den alminnelige amerikanske aluminium- og oksydproduksjon. Jeg kan ikke nå huske datoen når han overtok de amerikanske fabrikkene. Vi har søkt opplysninger i den amerikanske ambassade i Oslo, men den kan ikke gi oss noen nærmere opplysninger om Kaiser. Jeg kan heller ikke gi noen andre nå enn jeg gav før om hans store virksomhet som skipsbygger, og det kan godt være at han vil bli like stor når det gjelder aluminium- og oksydproduksjon.

Presidenten: For om mulig å bringe til avslutning dette ordskifte om det siste spørsmål som er brakt inn, vil presidenten som formann i industrikomiteen ha sagt at komiteen har behandlet de problemer som denne sak omfatter, uten noen tanke om at noen av dem som har vært medlem av Årdals styre og administrasjon i det hele tatt, har handlet ut fra annet enn saklige hensyn. Komiteen har ikke funnet noen grunn til å mistenke noen av partene for å søke personlige fordeler gjennom de standpunkter de har tatt. Presidenten mener også at det vil være det rette om Stortinget ved behandlingen i morgen går fram på samme måte. Komiteen har etter sin gjennomgåing av saken uttalt at den ikke har funnet grunn til å mistenke noen av de herrene det her gjelder, for usaklige hensyn. Det gjelder for styrets vedkommende såvel flertallet som mindretallet. Om enkelte finner det formålstjenlig å nytte noen annen framgangsmåte, vil i all fall presidenten for sitt vedkommende fraråde det.

Hr. Norevik har hatt ordet 2 ganger før og får ordet til en kort merknad.

Norevik: Jeg er gjort oppmerksom på at jeg kanskje kunne mistydes i min uttalelse om at mindretallet også kunne ha ting å anke over, idet det kunne oppfattes slik at mindretallet sitter inne med ting om flertallet som det ikke vil ta fram. Det er ikke tilfellet, og det var ikke tilsiktet slik at jeg ville insinuere noe mot flertallet i styret. Jeg har ikke hatt noe sånt i mine tanker om dem som sitter i flertallet i styret i denne sak. Og det må ikke stå igjen noe slikt inntrykk etter diskusjonen her at det er et forsøk på å antyde noe i den retning at jeg kjenner til ting om departementet eller flertallet i styret som jeg ikke legger fram for Stortinget.

Ingvaldsen: Presidenten uttalte seg på komiteens vegne som formann i komiteen og presiserte at komiteen ikke hadde tillagt styret mindre korrekte hensikter. Til det vil jeg bare for ordens skyld si at den uttalelsen står for flertallets regning. Representanten Vogt er jo også medlem av komiteen, og jeg kan ikke egentlig forstå at den karakteristikk som presidenten gav, gjelder hr. Vogts bemerkninger.

Presidenten: Hr. Vogt har hatt ordet 2 ganger før og får ordet til en kort merknad.

Vogt: Når statsråden ikke kan huske om Kaiser var kommet inn i bildet, vil jeg bare be ham lese stortingsmeldingen. Det vises der til at det i styret, som det ble opplyst fra ingeniør Conradis side, var rettet henstilling til formannen om å oppsøke dette firma ifjor vår, og til direktør Owes uttalelse om at formannen etter de opplysninger han hadde fått om Permanente Metals, ikke hadde

funnet det hensiktsmessig. Så statsråden kunne jo friske opp sin erindring ved å lese i stortingsmeldingen.

Jeg vil erklære meg enig i det hr. Norevik sa om ingeniør Conradi i denne forbindelse. Jeg synes også at det er uriktig av statsråden å kaste skylden på meg for at det er blitt diskusjon om ingeniør Conradi. Det må være tillatt å bygge på uttalelser fra et medlem av styret. Jeg kan også henviser til de spesielt teknisk sakkyndige, Ginsberg og Schmidt, som det foreligger utredninger fra.

Så vil jeg gjerne ha spurt: Vi kan vel i morgen, uten å komme inn på kontrakten, komme inn på spørsmålet om ansvarsbegrensningen? Man sier det er god oksyd i dag. Men det er nettopp deri en av de store ukjente farer ligger i oksydkontrakten, at man vet ikke hvilke midler de vil bruke senere, når det hele er gått i orden, for å kunne ta kvelertak på bedriften.

Presidenten: Presidenten foreslår at den videre behandling av innstillingen foretas i åpent møte imorgen kl. 9 - og anser det enstemmig bifalt.

Presidenten vil minne om at det er hensynet til Årdal Verks framtidige stilling og de forhandlinger som føres med utenlandske selskaper, som er årsaken til den særlige behandlingsmåte Stortinget har valgt for denne sak. Presidenten går ut fra at samtlige representanter viser den nødvendige loyalitet overfor disse viktige hensyn: de forhandlinger som har vært ført med utenlandske selskaper, og de detaljerte kalkyler og produksjonsberegninger som selskapet har bygd sine disposisjoner på.

Protokollen ble opplest og foranlediget ingen bemerkning.

Møtet hevet kl. 11.35.